

2012 YILINDA PERGAMON'UN YAKIN ÇEVRESİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN YÜZEY ARAŞTIRMALARI RAPORU¹

Felix PIRSON*
Barbara HOREJS

2011 yılında Elaia'daki çalışmalar tamamlandıktan sonra, 2012 yılındaki çalışmalarımızda yakın çevredeki prehistorik yerleşmelerin araştırılmasına² ağırlık verildi. Bu çalışmalar hakkında aşağıda ayrıntılı olarak bilgi verilmektedir. Buna paralel olarak, „Pergamon Kırsalı (Chora)“³ araştırmasındaki son kontroller ve Elaia'nın batısında bulunan Bakırçay (Kaikos) Deltası'ndaki jeoarkeolojik incelemelerle bu araştırmalar pekiştirilmiştir⁴.

Pergamon ve çevresi yüzey araştırmasının tüm kısmi projelerini içeren genel bir haritasını oluşturduktan sonra⁵, tüm araştırma bölgesinin uydu resimleri temelinde hazırlanmış olan⁶ 1:25.000 ölçekli (Resim: 1-2) ve birbirine uygun haritalarını oluşturmak

---

*Felix PIRSON, Alman Arkeoloji Enstitüsü, İnönü Caddesi, No:10, 34437 İstanbul/TÜRKİYE.

¹ Metnin Türkçe'ye çevrilmesinde emeği geçen Hülya Çatak'a çok teşekkür ederim.

Conze ve diğ. 1912/1913: A. Conze – O. Berlet – A. Philippson – C. Schuchhardt – F. Gräber, Stadt und Landschaft, Altertümer von Pergamon I (Berlin 1912/1913).

Pirson 2007: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2006, *Archäologischer Anzeiger* 2007/2, 13–70.

Pirson 2008: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2007, *Archäologischer Anzeiger* 2007/2, 83–155.

Pirson 2009: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2008, *Archäologischer Anzeiger* 2009/2, 129–213.

Pirson 2010: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2009, *Archäologischer Anzeiger* 2010/2, 139–236.

Pirson 2011: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2010, *Archäologischer Anzeiger* 2011/2, 81–212.

Pirson 2012: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2011, *AA* 2012/2, 175–274

Pirson 2013: F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2012, *AA* 2013/2 (baskıda)

* Ayrıntılı önraporlar *Archäologischer Anzeiger*'da yıllık olarak yayınlanmaktadır. Daha geniş bilgiye www.dainst.org/index_650_de.html adresinden ulaşılabilir. Alman Arkeoloji Enstitüsü Pergamon Kazısı, bu yıl da çalışmaları destekleyen tüm kurum ve kişilere teşekkür eder. Bunların başında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Bergama Müzesi ve Almanya Büyükelçiliği Kültür bölümü (Ankara) gelmektedir. Maddi katkıda bulunanlar ve işbirliği yapanlar, ilgili bölümlerde yer almaktadır. Genel Müdürlüğü teM.S.ilen çalışmalara bu yıl Yusuf Çorbacioğlu (Aydın ve çevresi Koruma Kurulu) ve Sebahat Kaputoğlu (Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü) katılmıştır. Kendilerine yardımlarından dolayı çok teşekkür ederiz.

² Pergamon ve çevresi çerçevesinde gerçekleştirilen ERC-Projesi No. 263339 „Prehistoric Anatolia“ çalışmaları, Barbara Horejs (Viyana) tarafından yürütülmektedir.

³ Bkz. son çalışmalar M. Zimmermann, şurada: Pirson 2012, 208–218. Das Projekt »Chora von Pergamon« projesi Martin Zimmermann tarafından yürütülmektedir ve »Die hellenistische Polis« 1209 DFG- ağırlıklı programının parçasıdır.

⁴ Bkz son M. Zimmermann, şurada: Pirson 2012, 208–218. »Chora von Pergamon« projesi Martin Zimmermann tarafından yürütülmektedir ve »Die hellenistische Polis« 1209 DFG- ağırlıklı programının parçasıdır.

⁵ Pirson 2012, 203 Res. 40.

⁶ J. Toth (Berlin – Budapest) DLR-RESA (Deutsches Luft- und Raumfahrtzentrum – RapidEye Science Archive, Alman Havacılık ve Uzay merkezi) uydu resimlerinin temelinde.

mümkün oldu. Gelecekte Pergamon kazısındaki tüm coğrafi bilgilendirme sisteminin (CBS) temelini oluşturacak bu haritalarda, doğal topoğrafik yapının ve tüm arkeolojik buluntu yerlerinin yanı sıra araştırma bölgelerinin sınırları da görünür olacaktır.

Kalerga Tepe'nin üst kısmında (Resim: 3) „Chora“ yüzey araştırması ekibi tarafından tespit edilen yüksek sayıdaki prehistorik çanak çömlek parçalarından oluşan ilk kanıta göre, artık tepede bulunan eski bir yerleşim aktivitesinden söz edebiliriz. Bu yerleşim Kaikos'un batı vadisindeki Pergamon'un efsanevi öncül yerleşimi olan Teuthrania ile özdeşleştirilmektedir. Erken dönem keramiği bulunmaması sebebiyle bu tez son döneme kadar şüphe ile karşılanmaktaydı; ancak son prehistorik dönem keramik buluntularından sonra böylece yeniden gündeme gelmiş oldu. Kalerga Tepesi'nin gerçekten efsanevi Teuthrania'nın bulunduğu yer olup olmadığı sonucundan daha da önemlisi, özellikle Hellenistik dönemdeki yeni yönetim merkezinin, geçmişi eskilere dayanan yakın çevresine mitolojik bir anlam yüklediği dönemde⁷ de Kalerga Tepe üzerindeki erken dönem kalıntılarının görülmüş olması ve bu olağanüstü etkileyici Tepe ile yerel mitolojide sözü edilen efsanevi kent Teuthrania arasında bir bağ kurulmuş olduğuna dair yeterli verilerin artık ele geçirilmiş olmasıdır⁸.

Elaia koyunda geçtiğimiz yıllarda gerçekleştirilen burgu sondajların ayrıntılı analizine devam edilmesi ve Elaia'nın çevresinde yapılan referanslı diğer burgu sondajları ile artık bu yıl Elaia'nın kapalı limanının çevresinde bulunan Antik Dönem kıyı şeridinin oldukça doğru bir rekonstrüksiyonu mümkün olmaktadır (Resim: 4). Hellenistik Dönem öncesi M.Ö. 2500 dolaylarındaki maksimum deniz transgresyonunu bir regresyon takip etmiştir. Diateichisma'nın kuzey transeksiyonunda ve doğusundaki transeksiyonunda yapılan sondajların neticeleri, M.Ö. 2500 civarında yerleşim tepesinin yarım ada olarak Elaia koyunun içine uzandığını göstermektedir. Hellenistik Dönem öncesi halkı için yarım adanın doğusundaki küçük koy, olasılıkla, avantajlı bir gemi yatağı durumundaydı. Milet ve Ephesus'a benzer olarak, Antik Dönem kent alanının büyük kısımları deniz tortuları üzerine kurulmuştur. Liman tesisleri erken Hellenistik Dönemde Pergamon etkisi altında kurulurken, kıyı şeridi belirgin olarak denize doğru kaymıştı ve vadinin Bozyertepe ve kent tepesi arasındaki geniş alanları karaya bağlıydı. Kentin hemen ön alanında yapılan iki burgu sondajı ile, Elaia'nın en parlak döneminde, olası gemi barınakları kullanımı için önemli bir temel oluşturmuş olan denizsel ortamlarda yer aldığı kanıtlanmaktadır. Alan, M.S. 500'lere kadar gözle görülür bir şekilde karalaşmıştır. En geç M.S. 500'lerden itibaren ne açık liman ne de kapalı liman kullanımı mümkün olmuştur. Bu limanın işlevselliğinin kaybı, Elaia'daki yerleşimin sona ermesinde mutlaka etkili olmuştur⁹.

F. P.

Yakın Çevredeki Prehistorik Yüzey Araştırması

Pergamon'un yakın çevresinde yürütülen prehistorik yüzey araştırması, Batı Anadolu'nun tarih öncesine dair uzun süreli bir araştırma projesinin parçasıdır ve European

⁷ Bkz. T. Scheer, *Mythische Vorväter: zur Bedeutung griechischer Heroenmythen im Selbstverständnis kleinasiatischer Städte* (München 1993) 99 d.

⁸ Ayrıntılı bakış için A. Grüner, şurada: Pirson 2013 (baskıda).

⁹ Bkz. ayrıntılı rapor M. Bartz – H. Brückner – D. Kelterbaum – A. Pint – M. Seeliger, şurada: Pirson 2013 (baskıda).

Research Council tarafından finanse edilmektedir¹⁰. Pergamon çevresindeki çalışmalar Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Pergamon kazısının çatısı altında yürütülmektedir. 2008 ile 2011 yılları arası yapılan çalışmaları temel alarak (arkeolojik ve jeoarkeolojik incelemeler, jeofizik araştırmalar, buluntu çalışmaları)¹¹ 2012 sezonunda üç hafta süren uzun bir kampanya gerçekleştirilebilmiştir. Bununla birlikte ilk kez, bağımsız bir mikro coğrafya olarak Gümüş Vadisi gibi değişik özel buluntu alanları, yoğun olarak araştırılmıştır. Olası hammadde yataklarını belirleme ve tanımlayabilmek için, Kane Yarımadası alanı ve araştırma bölgesinin geriye kalan kısmı farklı jeolojik sorular için araştırmaya dahil edilmiştir.

Gümüş Vadisi'ndeki Araştırmalar

Gümüş Vadisi, Bergama'nın güneydoğusunda kıyı şeridinin dışında konumlanmıştır ve böylece denizin arkasında ve kapalı alanda jeomorfolojik ve arkeolojik gelişimleriyle birlikte araştırma potansiyeli ve buna ilaveten çok az endüstriyel izler bulundurmaktadır¹². Kaikos'un bu güney yan vadisi, Pergamon'un birkaç kilometre doğusundan başlayarak, 2-3 km genişliğindedir (B-D) ve batıda, güneyde ve doğuda birer dağ silsilesi ile sınırlanmıştır (Resim: 5). Dağ silsilelerinin düzeni Gümüş Vadisine bir çanak özelliği vermektedir. Jürgen Driehaus'un eski yüzey araştırmalarıyla Berlet haritasında evvelce kaydedilen iki buluntu yeri konumlanıp tanımlanabilmiştir¹³. Sınırları net çizilebilen çukur havza ve çevresinin yanı sıra, tepelerin yamaçları ve yüksek alanlar ile tüm vadi araştırılmış ve incelenmiştir. Karakteristik çevre özellikleri coğrafya bilimcileri tarafından tanımlanmış ve profil kesitleri vasıtasıyla ölçülmüştür (Resim: 6). Yan vadinin tamamında yerleşime uygun potansiyel alanları karakterize edebilmek için, coğrafi araştırmalar, jeoarkeolojik analizlerin geliştirilmesine ve alansal modellerin kurulmasına temel oluşturmuştur. Geçici bulanık analiz (Fuzzy analysis) çerçevesinde yerinde bir model çıkarılıp, yerleşim ve tarım yerlerine uygun ve uygun olmayan alanlar olarak ayrılmıştır. Bu alanlar arazi araştırmasında büyük ölçüde doğrulanabilmiştir. Derine inen bildirimler için diğer jeobilim analizleri gerekmektedir (Resim: 7). Buna paralel olarak, Gümüş Vadisi'nde yoğun arkeolojik araştırmaları yürütülmüştür. Yüzey araştırmaları sayesinde toplam dokuz prehistorik buluntu yeri belirlenebilmiştir (Resim: 8). Aşağıda ayrıntıları açıklanacak olan söz konusu buluntu yerlerinden üçü, şimdilik devamlı kullanılan bir prehistorik yerleşim yeri olarak açıklanabilir (GÜM 01, GÜM 04, GÜM 07). Geri kalan diğer buluntu yerlerindeki tek tek buluntular geçici işlemler ve prehistorik dönemlerde kullanımlar

¹⁰ Bkz. Dip 2.

¹¹ Bkz. B. Horejs, şurada: Pirson 2009, 168–174; B. Horejs, *Bronzezeitliche Besiedlungsmuster im Kaikostal. Interpretationen erster Surveyergebnisse im Umland von Pergamon (Türkei)*, şurada: B. Horejs – T. Kienlin (yay.), *Siedlung und Handwerk. Studien zu sozialen Kontexten in der Bronzezeit. Beiträge zu den Sitzungen der Arbeitsgemeinschaft Bronzezeit auf der Jahrestagung des Nordwestdeutschen Verbandes für Altertumsforschung in Schleswig 2007 und auf dem Deutschen Archäologenkongress in Mannheim 2008*, UPA 194 (Bonn 2010) 47–67; B. Horejs, şurada: Pirson 2010, 164–168. B. Horejs, *Neues zur Frühbronzezeit in Westanatolien*, şurada: F. Blakolmer – C. Reinholdt – J. Weihartner – G. Nightingale (Hrsg.), *Österreichische Forschungen zur Ägäischen Bronzezeit 2009, Akten der Tagung am Fachbereich Altertumswissenschaften der Paris-Lodron-Universität Salzburg vom 6.–7. März 2009* (Wien 2011) 157–171; B. Horejs, *Bergama and the Bakırçay Valley in Prehistory*, şurada: *Proceedings of the International Bergama Symposium*, 7th–9th April 2011 (Bergama 2011) 24–36; B. Horejs, şurada: Pirson 2011, 146–150; B. Horejs, şurada: Pirson 2012, 204–208.

¹² Konum hakkında bkz. Pirson 2012 Res. 40.

¹³ J. Driehaus, *Prähistorische Siedlungsfunde in der unteren Kaikosebene und am Golfe von Çandarlı*, *IstMitt* 7, 1957, 77–83; Conze ve diğ. 1912/1913, 157.

göstermektedir ve vadinin genel değerlendirilmesinde ve tarih öncesi kullanımıyla ilgili tespitlerinde önemli olacaktır.

GÜM-01 – Üvecik Tepe

Gümüş havzasının girişinde uzaktan görünür jeolojik bir tepe bulunmaktadır (GÜM-01). Bu tepe dar bir sırt üzerinden batıdaki dağ silsilesi ile bağlantılıdır ve bu konumundan dolayı stratejik açıdan elverişli olarak nitelendirilmektedir (Resim: 9). GÜM-01 olasılıkla DrieHaus tarafından tanımlanan sözde Gümüşova Tepe II¹⁴ ile ilgilidir. Yaklaşık 15 m yüksekliğinde olan tepeden Gümüş Vadisi'nin tamamı ve Kaikos ovasının bir kısmı, kuzeydeki dağ kenarlarına (Madra Dağ) kadar her yönüyle görülebilmektedir. GÜM-01, 200 m (K-G) ve 90 m (D-B) genişliğe sahiptir. Çevresindeki seviyeye göre yüksekliği yaklaşık 15 m ve bitişik nehir yatağına göre yaklaşık 20 m' dir. Plato, 0,14 ha yüzeye sahiptir ve doğu yönüne doğru Gümüş Deresi'ne dik olarak inmektedir. Bu dik yamacın bitişğinde nehir yatağının hemen yanında antik yapıların yerleri saptanmıştır. Taş ve yanık kerpiç tuğla ve kısmen harç bağlamalı yapının 1-1,5 m uzunluğu görünür durumdadır ve muhtemelen nehir akışından oldukça zarar görmüştür. Tarafımızdan ayrıntılı olarak incelenmeyen üç antik parça, bu yapının Geç Hellenistik Döneme ait olduğuna işaret etmektedir¹⁵.

Kuzey yamacında, diğer alanların haricinde, üç ana teras belirlenebilmiştir; güney yamacında bir başka kullanılabilir teras bulunmaktadır. Tepe, batı yönünde yumuşak bir inişe sahiptir. Tepenin tamamında kireçtaşı ana kaya çeşitli yerlerde yüzeye çıkmıştır. Buna göre platodaki kültür tabakaları fazlasıyla aşınmıştır ama en azından kısmen korunagelmıştır. Yamaçlarda farklı bir resim belirgindir. Buna karşın kuzey ve güney yamaçlarının teraslarında kültür tabakaları oldukça büyük görünmektedir¹⁶.

Yüzeyde çok sayıda görünür yapılar, inşa edilmiş yapı elemanlarına veya tepenin prehistorik yerleşim olarak işlevsel kullanımına işaret etmektedir. Buna örneğin, D-B yönünde moloz taş ve akarsu çakıllarından yapılmış duvarı gösteren, platonun üzerindeki bir çukur dahildir. Önemli sayıda diğer sığ çukurlar hakkında herhangi bir yorum mümkün değildir, çünkü fazlasıyla aşınmışlardır ve buluntu içermemektedirler ve olasılıkla tepenin üzerinde bulunan daha yeni oluşumlara işaret etmektedirler. Platoda, dikkat çekici sayıda akarsu taşları tespit edilmiştir. Ayrıntılı olarak belirlenemeyen bir dönemde, bunlar olasılıkla yapı malzemesi olarak kullanılmış olmalıydı. Sırtta geçişteki bütün batı yamaç arkeolojik açıdan çok verimlidir, çünkü çok sayıda taş malzeme, kerpiç parçaları ve ezgi taşı parçaları platodan yuvarlanıp burada birikmiştir. GÜM-01 ve batı bitişindeki ova, yüzey araştırması esnasında kaba ölçümler yapılarak, yoğun olarak tetkik edilmiştir. Ayrıntılı bir topoğrafik belgeleme halen eksiktir.

Tepenin üzerinden ve batı bitişindeki ovadan topladığımız buluntuların yelpazesi, DrieHaus'un tahmin etmiş olduğundan daha geniş bir kronolojiye işaret etmektedir¹⁷. Bazı parçalar yüksek ihtimalle Geç Kalkolitik Dönemle bağlantılıdır; bir diğer kısım ise kesinlikle Erken Tunç Çağına (ETÇ 1) aittir. Bu da 4. binyıldan yaklaşık M.Ö. 2700'e kadar bir arayı kapsamaktadır. *Pithoslar*, çeşitli ezgi taşları ve yontmataş araç

¹⁴ DrieHaus a. y. (Dip. 13), 81–83.

¹⁵ Güler Ateş (Heidelberg) tarafından yapılan tarihlendirmeye, burada yürekten teşekkürlerimizi sunarız.

¹⁶ Bu, kültür tabakaları içinde malzemeyi erozyona karşı koruyan yapı kalıntısına dair bir belirti olabilir. Teras şeklindeki yamaçlar ve kireçtaşı çıkıntılar bu durumu ayrıca destekleyebilir.

¹⁷ DrieHaus a. y. (Dip. 13), 81. 83.

gereçler gibi kanıtlar, yerleşimin devamlı kullanıldığına dair düşünceleri desteklemektedirler. Mataboksitten yapılma ağır bir topuz başı parçası özel bir buluntu olarak kayda geçirilmiştir. Delme işlemi sırasında kırılan ve bundan dolayı eksik perdahlanan bu topuz başı, daha sonra vurgu taşı olarak kullanılmıştır.

GÜM-04 - Bağlı Tepe

GÜM-04 (Bağlı Tepe) olarak tanımlanan tepe, olasılıkla Driehaus tarafından Gümüşova Tepe I olarak tanımlanan tepedir (Resim: 10)¹⁸. Burada söz konusu olan 250 m uzunluğu, 160 m genişliği ve 22 m yüksekliği olan bir kireçtaşı kütlesidir. Günümüzde büyük bir bölümüne zeytin ağaçları ekilmiş ve ot ve çalılıklar ile örtülüdür. Güney ucunda ise ufak bir çiftlik bulunmaktadır. GÜM-04 yukarıda söz konusu olan Üvecik Tepe'den daha büyük ve daha yüksektir, fakat ikisinin gene de birçok ortak özellikleri bulunmaktadır. Bunların arasında Gümüş'ün aynı kenarındaki suya yakınlığı sayılmaktadır. Bağlı Tepe'nin de bir platosu ve vadinin tamamına hakim görüş eksenini olan birçok terası bulunmaktadır, ancak GÜM-01'den farklı olarak havzanın arka kısmında daha korunaklı bir konumdadır. Bundan dolayı Bağlı Tepe, Üvecik Tepe için de karakteristik olan bu stratejik elverişli konumunu aşmaktadır. Keramik yelpazesi sayesinde tahmin edilen bu iki tepenin, en azından kısmen eşzamanlı yerleşimi ve görüş mesafesindeki konumu, iki buluntu yeri arasında belli bir bağlantının olduğu varsayılmaktadır. Yoğun arkeolojik yüzey araştırması, GÜM-04'de merkezi bir konuma ait işlevsellik gösteren ve olası bir yerleşimin tüm öğelerini içeren büyük bir kuruluş bulunduğunu, göstermiştir. Terasların yapay oluşu ve yığma bir duvar ile desteklenen yapılanmadaki zahmeti ise potansiyel savunma özelliğini de kanıtlamaktadır. Tepenin üzerinde bulunan ve oraya ait olmayan çok sayıda taşın buraya yapı malzemesi olarak getirildiği varsayılmaktadır. Bu taşlar kısmen büyük yığınlar halinde bulunmuştur, kısmen de ikincil olarak halen var olan zeytin ağaçlarının sağlamlaştırılmasında tekrar kullanılmıştır.

Tepedeki farklı yerleşim alanları, çeşitlendirilmiş yaşam ve ekonomi şekillerinin teorik olarak tüm önkoşullarını sunmaktadır. Tek tek alanların kullanım olanakları, diğer araştırmalarda jeofiziksel yöntemlerle incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar bir sonraki araştırma sezonu için planlanmıştır. Ayrıca Gümüş Vadi ile ilgili olarak tepenin hangi işleve sahip olduğu ve bitişik tepe (GÜM-01/Üvecik Tepe) ve direk sınırındaki kaya (GÜM-07/Ahırkaya) ile nasıl bir bağlantısı olduğu da araştırılacaktır. Genel olarak gerek büyüklüğü gerekse mimari kalıntıları nedeniyle burasının vadiye hakim konumuyla bir tahkimat yeri olduğu düşünülmektedir.

Tepenin tamamında gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmasının yanı sıra ölçümler yapıp, yüzeyde görünür olan yapılar belgelenmiştir. Buluntu malzemesinin toplanması ve bu buluntuların ilk geçici analizi farklı prehistorik dönemlerde devamlı bir yerleşime işaret etmektedir. Toplamında, yerinde sayılan ve istatistiksel olarak değerlendirilen, yüksek miktarda prehistorik malzeme tespit edilmiştir. Önemli parçalar Pergamon kazı evinin deposuna götürülüp incelenmiş ve büyük bölümü de belgelenebilmiştir. Yüksek sayıdaki keramiğin yanı sıra ezgi taşı ve havan, sürtme ve yontmataş araç gereçleri de bulunmaktadır. Bunların arasında bulunan, siyah şeritli, sütbeyaz renginde çakmak taşından yapılmış ok ucu, özellikle üzerinde durulması gereken bir buluntudur.

---

¹⁸ Driehaus a. y. (Dip. 13), 77–81.

Keramik yelpazesi, erzak kapları, pişirme kabı ve ince seramik parçaları içermektedir. Kaikos Ovasında, evvelce araştırılan ve bilinen Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı Dönemine ait, kendine özgü kap ve biçimleriyle burada da örneğin, keskin profilli kenarlı kaplar ve içe kıvrık kenarlı kaplar gibi formlar da yer almaktadır¹⁹. Dolayısıyla Gümüş Vadisi'nde hem Üvecik Tepe ile bitişik olan Balık Tepenin hem de aşağı Kaikos Ovasının yerleşimleri ile eşzamanlı kullanımı olasıdır. Bazı buluntu parçalarının daha eski tarihli olması ve ilk defa 4. binyıl öncesi bir yerleşime dair ipuçları vermesi şaşırtıcıdır.

Kırmızı perdahlı astarlı ve kısa dik ip delikli tutamaklı keramik parçaları M.Ö. 6000 dolayları ve sonrası tabakalarına özgü kap türlerine aittir (Resim: 11, 1, 2, 4)²⁰. Hasır baskılı bir diğer parça 5.binyılın gelişmiş Bakır Çağına işaret etmektedir (Resim: 11, 3)²¹. İpuçları halen çok az olsa da, bölgenin bu dönemlerde yerleşik olduğu tahmin edilmektedir. Buna Kurt Bittel de benzer tarihlendirme ile (M.Ö. 5.-4.binyıl) sorguladığı Babaköy²²'den Tip Kiliya figürini ile işaret etmiştir²³. 7. binyılın en eski yerleşim çevresinin komşu bölgelerindeki²⁴, yeni araştırmalarına dayanarak Kaikos ovasında da neolitik köyler tahmin edilmektedir, ancak bu şimdilik (daha) bir varsayımdır²⁵. Pergamon'un güneydoğusunun karşısında bulunan Gümüş Vadi, bölgede insanlara dair en eski izleri barındırmaktadır. Yazarın ilk değerlendirmelerine göre bu izlerin 6. ve 5. binyıla ait oldukları tahmin edilmektedir.

GÜM-07 - Ahırkaya

Ahırkaya (GÜM-07) jeolojik bir dağ sırtı üzerinden Bağlı Tepe ile birleşiktir. Yoğun bitki örtüsüne sahip sırt, tarımsal olarak kullanılan alanlara bölünmüştür ve güneybatı yönünde Bağlı Tepe ile birleşmektedir. Alanın büyük bölümleri yoğun bitki örtüsünden dolayı tetkik edilememiştir. Ancak düzlenen veya toprağı kabartılan iki alan

¹⁹ Horejs, Bronzezeitliche Besiedlungsmuster im Kaikostal a. y. (Dip. 11).

²⁰ Örn. C. Lichter, How Did Farming Reach Europe? Anatolian–European Relations from the Second Half of the 7th through the first half of the 6th Millenium Cal BC. Proceedings of the International Workshop Istanbul, 20th – 22th May 2004, Byzas 2 (Istanbul 2005); M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (yay.), The Neolithic in Turkey. New excavations and new research. Western Turkey (Istanbul 2012).

²¹ Örn. T. Takaoğlu, The Late Neolithic in the Eastern Aegean. Excavations at Gülpınar in the Troad, Hesperia 75, 2006, 307–308.

²² R. Grüßinger – V. Kästner – A. Scholl (yay.), Pergamon. Panorama der antiken Metropole, Begleitbuch zur Ausstellung (Berlin 2011) 437 kat. 2.15.

²³ J. Seeher, Die kleinasiatischen Marmorstatuetten vom Typ Kiliya, AA 1992, 2, 153–170, özellikle 158 (Nr. 6). Orada K. Bittel'e atf, Ein Gräberfeld der Yortan-Kultur bei Babaköy, AfO 13, 1939, 41 Dip. 2 ile; T. Takaoğlu, A Chalcolithic Marble Workshop at Kulaksızlar in Western Anatolia. An analysis of production and craft specialization (Oxford 2005).

²⁴ Karşılaştırınız: U. Gabriel, Mitteilung zum Stand der Neolithikum.S.forschung in der Umgebung von Troia, StTroica 10, 2000, 233–238; C. Lichter, Zum Forschungsstand des Neolithikum.S. und frühen Chalkolithikum.S. in Westanatolien, şurada: I. Gatsov – H. Schwarzberg (Hrsg.), Aegean – Marmara – Black Sea. The present state of research on the Early Neolithic. Proceedings held at EAA 8th Ann. Meeting at Thessaloniki, 28th Sept. 2002 (Langenweissbach 2006) 29–46; Takaoğlu a. y. (Dip. 23); R. Krauß (yay.), Beginnings. New Research in the Appearance of the Neolithic between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin. Papers of the International Workshop 8th-9th April 2009, Istanbul. Menschen – Kulturen – Traditionen. Studien aus den Forschungsclostern des Deutschen Archäologischen Instituts 1 (Rahden/Westf. 2011); Özdoğan – Başgelen – Kuniholm a. y. (Dip. 20).

²⁵ Karşılaştırınız: Kartierungen ältester Fundorte in Westanatolien bei B. Erdoğan, The problem.S. of dating prehistoric axe factories and neolithisation in Turkish Trace, Documenta Praehistorica 27, 2000, 161 Res. 2 ve Lichter 2005 a. y. (Dip.203, 62 Res. 1), wo lediglich vereinzelte Oberflächenfunde aus dieser Periode bekannt sind, die abhängig vom jeweiligen Chronologiesystem als frühneolithisch oder frühchalkolithisch bezeichnet werden.

ayrıntılı incelenebilmiştir. Tepede ayrıca, kayaya oyulmuş mezar sandukaları ile antik bir defin alanı keşfedilmiştir. Hemen yakınında da bu mezarların kapaklarının fragmanları tespit edilmiştir. M.Ö. 2.binyıla tarihlenen prehistorik buluntular, kemer alanında ve onun yükselen yamacında yoğunlaşmaktadır. Tarla açma işlemlerinde kalıntıları yüzeye çıkan ve alanın kenarlarında toplanan moloz taş yığınları, ilk yapılaşmaya işaret etmektedir. Yamacın üzerinde, sık otların kapladığı yerin altında, ayrıca dikeya bir *pithos* tespit edilmiştir. Tarihlendirilmesi ayrıntılı olarak yapılamayan bu *pithos* aynı şekilde yerleşim kalıntısına dair bir belirti olarak açıklanabilir. Şimdiye kadar incelenen önemli keramik buluntuları ve yüzeysel olarak görünür olan belirtiler ile Ahırkaya alanının M.Ö. 2.binyılı olası bir yerleşimi olarak yorumlanabilmektedir.

Değirmen-tepe'deki Araştırmalar

2011 yılında başlatılan Değirmen-tepe incelemelerine (Resim: 12) devam edilmiştir²⁶. Bunun yanında hem topoğrafik ölçümleme hem de arkeolojik ve jeolojik yüzey araştırması tamamlanmıştır. Eastern Atlas Şti.'nin (Berlin) jeofizik ölçümleri de aynı şekilde yoğunlaştırılmıştır. Tepenin ve çevresindeki alanların arkeolojik araştırması ve buluntu malzemesinin geçici incelemeleri ile Değirmen-tepe'de 2.binyıla ait bir yerleşim tahmin edilmektedir. Gerçi kireçtaş kütlesi üzerindeki kültür tabakaları epey aşınmış ve yüzeyde görünür prehistorik yapılaşma artık mevcut değildir. Eski yapı malzemesinin ikincil kullanımı, artık aynı şekilde yok olan platodaki yeni yapılarda, sadece tahmin edilebilmektedir. Antik keramik buluntuların tepenin kuzeybatısında sıklaşması yönetmelikle düzene sokulan Kaikos ovasında (Bakırçay) alanın Antik Dönemde kullanımına işaret etmektedir. Tepe'de ve bitişindeki ovalarda Tunç Çağına ait keramik fragmanlarının hakim oluşu tepedeki yerleşiminin 2. binyılına ait olduğunu kanıtlamaktadır. Buranın ayrıca Teuthrania'ya açık görüş bağlantısı bulunmaktadır. Buluntu malzemesinin önümüzdeki değerlendirmesinde somut bir tarihlendirme beklenmektedir. Sona erdirilecek olan jeofizik analizleri ile Tunç Çağına ait yayılma tanımlanacaktır.

Buluntuların İncelenmesi

Önceki yılların yüzey araştırması buluntularının çalışılması büyük ölçüde tamamlanabilmiştir. Pergamon'un prehistorik çevresine dair ilerde yapılacak olan yayın çalışması için, bütün önemli keramik buluntuları ve mal grupları dahil, çizim, fotoğraf ve veri bankası kayıtları ile belgelenmiştir. Kent tepesinin münferit prehistorik buluntuları da (madeni araç gereçler ve benzeri) aynı şekilde eksiksiz belgelenmiştir. Önemli keramik grupları, Pergamon kazısının arkeometrik keramik analizleri için seçilmiş ve değerlendirilmeli analiz sürecine girmiştir. Gümüş Vadisinin yeni buluntuları – mümkün olduğunca- kabaca nitelendirilmiş ve planlanan sonraki sezon çalışması için hazırlanmıştır.

Tarihöncesi dönemlerdeki değişik hammaddelerinin sömürü ve dağılımını işleyebilmek için, küçük taş buluntuların tümü tanımlanmış ve tarif edilen hammadde mevcudunun değerlendirilmesi için, geniş mekânın içinde belgelenebilmiştir. Yerbilimi coğrafyası araştırmalarında, yakın ortak çalışmalar ve jeolojik ekspertizleri dahil ederek, buluntu yerleri artık çevre bağlamında da değerlendirilebilmektedir. Böylece örnek olarak günümüzdeki tanımıyla „Gümüş Vadi“, maden yatağına dair bir işaret olarak

²⁶ Bkz. B. Horejs, şurada: Pirson 2012, 206 vd.

anlaşılmamaktadır, aksine daha çok, inci taşı mevcudu nedenine bağlanan²⁷, gümüşümsü parlayan sedimentlere dayandırılmaktadır (Bkz. Resim: 8, şimdiki maden işletmesini gösteren harita).

Olası hammadde yataklarına yönelik ve Kaikos havzasının güneyinde kollara ayrılan Gümüş Vadisinde, ek arazi tetkikleri ile jeoarkeolojik yöntemler vasıtasıyla, 2012 çalışma sezonunda bir başka yerleşim bölgesi ortaya çıkarılmıştır. Böylece şimdi Kaikos Vadisinde veya kıyı şeridinde 15 prehistorik buluntu yeri ile Gümüş Vadisinde diğer üç yerleşim bilinmektedir. Bunlar geçici arazi tetkikleri yapılmış veya mevsimsel kullanılan yedi alan ile tamamlanabilir (Resim: 8). Bittel ve Driehaus tarafından evvelce ortaya konulan birçok tarihlendirmeler ve yorumlar doğrulanmış, tanımlanmış veya zamansal oluşumuna göre büyük bir bölümü genişletilebilmiştir.

B. H.

Resim Kaynakçası

Tüm resimler Alman Arkeoloji Enstitüsü (AAE) Pergamon arşivinden (İstanbul – Berlin) alınmıştır.

Resim 1. 2: J. Toth. Temel: DLR-RESA uydu resimleri

Resim 3: F. Pirson

Resim 4: M. Seeliger

Resim 5. 9. 10: Ch. Schwall. Hazırlayan: F. Ostmann/ERC Prehistoric Anatolia

Resim 6: D. Knitter. Temel: ASTER GDEM, Version 2, downloaded 2012-08-14

Resim 7: D. Knitter. Yükseklik bilgileri temel :ASTER GDEM, Version 2, 2012-08-14

Resim 8: M. Börner/ERC Prehistoric Anatolia)

Resim 11: M. Börner, F. Ostmann. Hazırlayan: J. Traumüller/ERC Prehistoric Anatolia

Resim 12: M. Börner. Hazırlayan: F. Ostmann/ERC Prehistoric Anatolia)

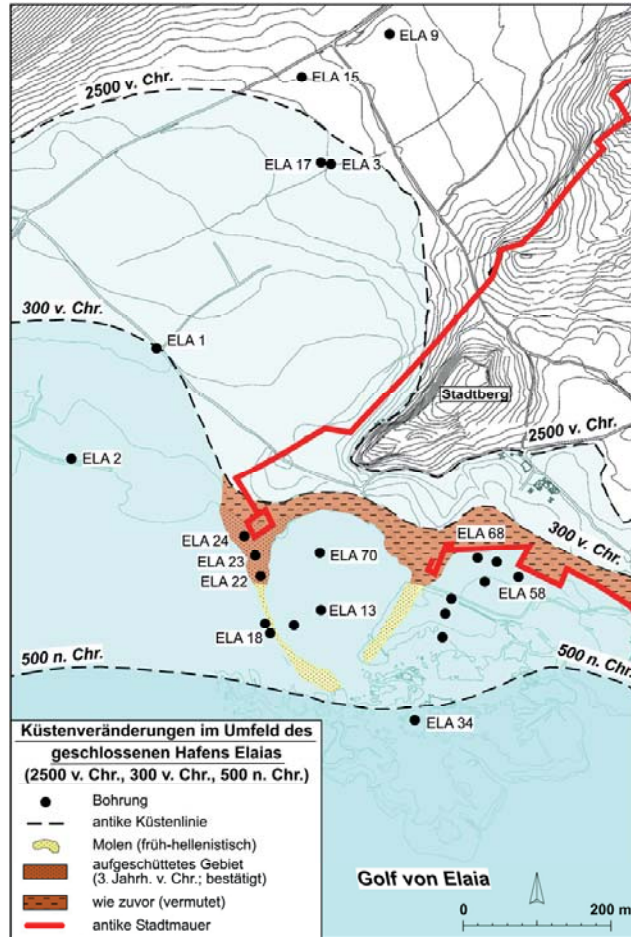
---

²⁷ D. Wolf (Halle) tarafından yapılan jeolojik tanımlama. Kendisinin yapmış olduğu arazi tetkikleri ve incelemeleri ile Gümüş Vadisi'nde maden yatakları bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

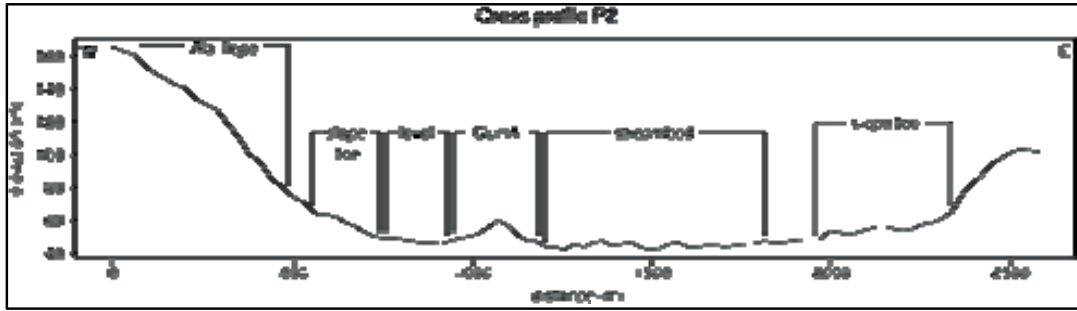
Resim 3: Kalerga Tepe (Teuthrania). Batıdan bakış.

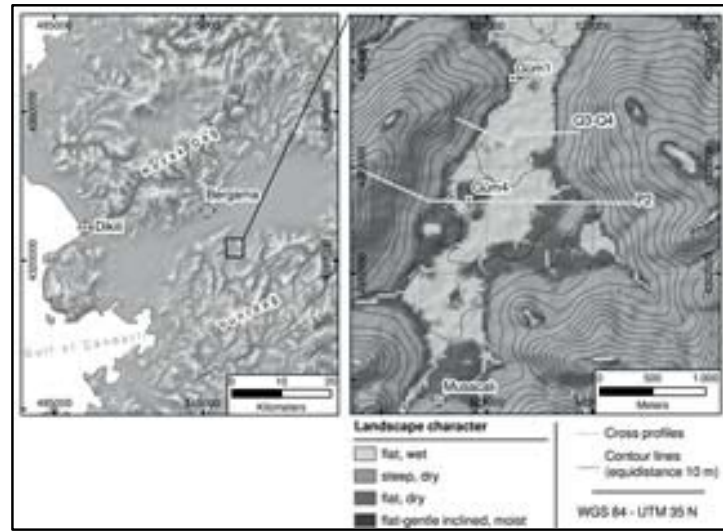
Resim 4: Elaia, Jeoarkeoloji. Elaia'nın kapalı liman alanında kıyı şeridi kaymaları; M.Ö. 2500, M.Ö. 300 ve M.S. 500

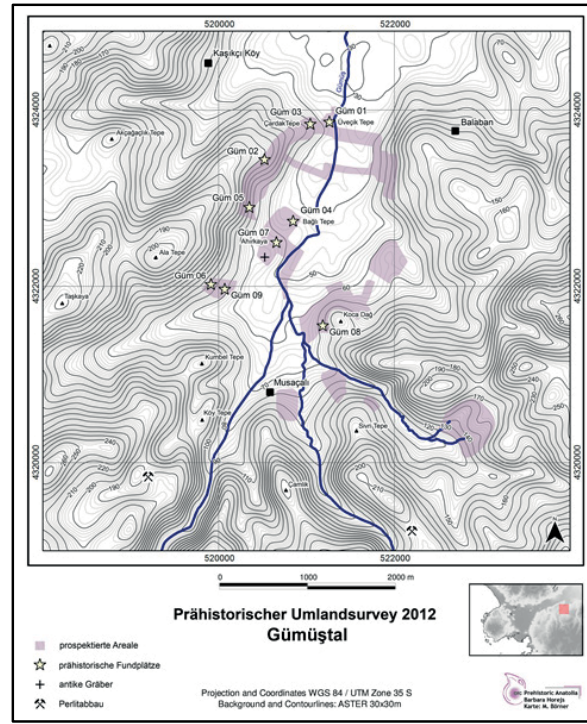
Resim 5: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Gümüş Vadisinin doğu manzarası ile panoramik görünümü. Resim ortası: Bağlı Tepe (GÜM-04); Resmin sağ kenarı: Ahırkaya (GÜM-07).

Resim 6: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Gümüş Vadisinin batıdan doğuya profil kesiti.

Resim 7: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Araştırma bölgesinin konumuna dair genel görünüm; (sağda) fuzzy-logic sistemi neticesine göre bölge özellikleri haritası. Her iki buluntu yeri yerleşime uygun alanlarda belirlenmiştir ("flat to gentle inclined, moist" sınıfları). Halbuki GÜM-01 etrafındaki bu uygun alan GÜM-04 çevresindeki alandan belirgin bir şekilde daha küçüktür. Musacalı'nın kuzeyindeki alanın büyük bir kısmı "flat, wet" olarak sınıflandırılmıştır, bu durum da bu bölgede sel tehlikesi bulunduğu işaret etmektedir.

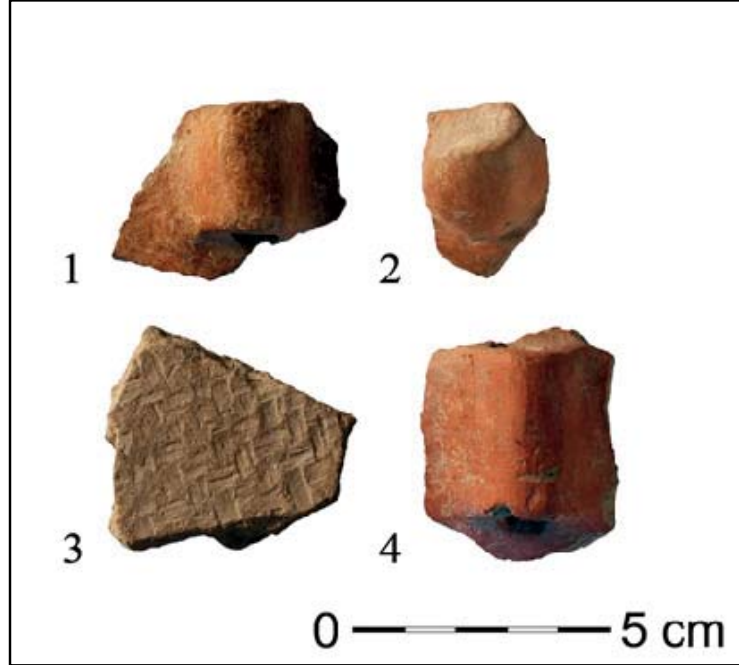
Resim 8: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. 2012 yılı buluntu yeri genel görünümü ve Gümüş Vadisinde jeolojik veriler yardımıyla araştırılan bölgeler.

Resim 9: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Kuzey Gümüş Vadisi girişinin panoramik görünümü. Resim ortası: Üvecik Tepe (GÜM-01); sol resim yarısı: Kaikos Ovası; sağ resim yarısı: Gümüş Vadisi

Resim 10: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Arka planda kuzey yönüne ve Bağlı Tepe'ye (GÜM-04) bakış ile Gümüş'ün kurumuş akarsu yatağı.

Resim 11: Prehistorik yakın çevre yüzey araştırması. Gümüş Vadisinin içinde Bağlı Tepe'den Erken ve Orta Kalkolitik keramik parçaları: 1.2.4: Kırmızı perdah astarlı ince keramik 3: Hasır baskılı fragman.

31

ARAşTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI

2. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

31.
ARAŞTIRMA
SONUÇLARI
TOPLANTISI
2. CİLT

27 - 31 MAYIS 2013
MUĞLA

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No:164-2

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr.Adil ZME

27- 31 Mayıs 2013 tarihlerinde geręekleřtirilen
35. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,
Muğla Sıtkı Koęman niversitesi'nin katkılarıyla geręekleřtirilmiřtir.

ISSN:1017-7663

Kapak Fotoęrafı: Murat ARSLAN

“2012 Yılı Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması”

Not: Yayınlanan yazıların iğeriğinden yazarları sorumludur.

Muğla Sıtkı Koęman Üniversitesi Basımevi
MUğLA – 2014

İÇİNDEKİLER

Hatice KALKAN - Aylin KOÇAK YALDIR Antik Hypaipa Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması - 2012.....	7
Süleyman ÇİĞDEM - Hüseyin YURTTAŞ - Haldun ÖZKAN 2012 Bayburt Yüzey Araştırması.....	19
F. Mine TEMİZ Hatay İli'nde Türk ve İslam Dönemi Yüzey Araştırması - 2012.....	31
Atilla ENGİN - Bora UYSAL - Olcay ZENGİN KOŞAN - Filiz AY ŞAFAK - Aydoğan BOZKURT Sivas İli 2012 Yılı Yüzey Araştırması.....	43
Martin BACHMANN 2012 Yılı Oinoanda Çalışmaları.....	65
Özdemir KOÇAK Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları.....	75
Christine ÖZGAN - Verena GASSNER - Ulrike MUSS - Erich DRAGANITS - Özel TERAMAN Kolophon Antik Kenti 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları.....	97
Nilüfer PEKER - B. Tolga UYAR Güzelöz-Başköy ve Çevresi Bizans Dönemi Yerleşimleri 2012.....	110
Maria ANDALORO The Project On The Rock Paintings In Cappadocia (2012). Research And Preservation: 1. The Göreme Open Air Museum; 2. The Church Of The Forty Martyrs In Şahinefendi.....	120
Mehmet SAĞIR - İsmail ÖZER - İsmail BAYKARA - Serkan ŞAHİN - Seçil SAĞIR 2012 Yılı Kırıkkale ve Çorum İlleri Yüzey Araştırması.....	136
Owen DOONAN - Alexander BAUER - Aksel CASSON - Emre EVREN - James FEATHERS Sinop Bölgesel Arkeoloji Projesi 2012 Saha Çalışmaları.....	146
F. Arzu DEMİREL - Sevinç KAPAN-YEŞİLYURT Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması - 2012.....	165

Abdulkadir BARAN Thera Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 2012.....	174
Nurettin ÖZTÜRK 2012 Yılı Myrina ve Gryneion Yüzey Araştırmaları.....	190
Fahriye BAYRAM - Turgay YAZAR Artvin, Erzurum, Ardahan İli ve İlçelerinde Ortaçağ Gürcü Mimarîsi - 2012.....	201
Ali Osman UYSAL Çanakkale İli Lapseki, Biga, Çan, Bayramiç, Ayvacık ve Ezine İlçeleri Türk Dönemi Yüzey Araştırması 2012 Yılı Çalışmaları.....	213
Ümit AYDINOĞLU Dağlık Kilikia'da Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler Araştırması 2012.....	227
Okşan BAŞOĞLU - Ayhan YİĞİT - Simge GÖKKOYUN Nevşehir İli ve İlçeleri 2012 Yılı Miyosen Dönem Fosil Yatakları Yüzey Araştırması.....	237
Bilge HÜRMÜZLÜ - Toby C. WILKINSON Isparta Arkeolojik Surveyi 2012 Yılı Çalışmaları: Konane (Conana).....	247
Hasan BAHAR Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2012.....	256
Thomas CORSTEN - Oliver HÜLDEN FORSCHUNGEN IN DER KIBYRATIS IM JAHRE 2012 KIBYRATIS ARAŞTIRMALARI 2012.....	272
Hatice PAMİR Antakya ve Çevresi Yüzey Araştırması.....	287
Felix PIRSON - Barbara HOREJS 2012 Yılında Pergamon'un Yakın Çevresinde Gerçekleştirilen Yüzey Araştırmaları Raporu.....	299
Filiz DÖNMEZ ÖZTÜRK Bolu İli Göynük ve Mudurnu İlçeleri Epigrafik, Tarihi-Coğrafi Yüzey Araştırması 2012 Yılı Çalışmaları	313